

Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi

Özet

Ekonomik araştırmaların ana konularından biri dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkidir. Ekonomik kalkınmanın temel taşı olarak dış ticaret, kaynakların dağılımının ve üretimin optimal seviyede yapılması ile ekonomik büyümeyi canlandırır. Bu kapsamda, bu çalışma, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, Türkiye'ye ait 1960-2019 dönemi için yıllık veri seti kullanılarak nedensellik analizi yapılmıştır. Analizde, Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (sabit fiyatlarla 2010=100) ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Yapılan Granger nedensellik test sonuçlarına göre, GSYİH, ihracatın ve ithalatın nedeni bulunmuştur. Ele alınan dönem bazında, ihracat ve ithalat GSYİH nedeni değilken, benzer şekilde, ithalat ve ihracat arasında da karşılıklı bir nedensellik ilişkisi saptanmamış ve elde edilen bu sonuçların gerekçeleri tartışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ekonomik büyüme ve kalkınma, Dış ticaret, Granger nedensellik testi

The Relationship between Foreign Trade and Economic Growth: Causality Analysis

Abstract

One of the main topics of economic research is the relationship between foreign trade and economic growth. Foreign trade, which is the cornerstone of economic development, stimulates economic growth via improving the resource allocation and the optimal level of production. In this context, this study aimed at analyzing the relationship between foreign trade and economic growth. For this aim, causality analysis was carried out by using the annual data set for Turkey for the period of 1960-2019. In the analysis, the relationship between the Gross Domestic Product (2010 = 100 at constant prices) and import and export variables is discussed. According to the Granger causality test results, the reason for GDP, exports and imports was found. On the basis of the period discussed, while exports and imports are not the reasons for GDP, similarly, a mutual causality relationship between imports and exports was not determined, and the reasons for these results were discussed.

Keywords: Economic growth and development, Foreign trade, Granger causality test

Zeynep Emir (Beykent University, Istanbul, Turkey)

OrCID: 0000-0003-2649-3504

E-mail: zeynepemir@beykent.edu.tr

Fatma Dizge (Beykent University, Istanbul, Turkey)

OrCID: 0000-0001-5061-5378

E-mail: dizgefatma@gmail.com

1 Giriş

Ülkeler, toplumlarının ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmetlere gereksinim duymaktadır. Bu gereksinimlerin karşılanması için gerekli kaynakların yetersiz olduğu ülkelerdeki tüketicilerin zevk ve istekleri, kaynakların verimli bir şekilde kullanılamaması, malların kalite düzeylerinin yeterli olmaması nedeniyle, mal ve hizmet üretimi için kaynakları başka ülkeler tarafından sağlayarak ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Dolayısıyla ülkeler dış ticarete yönelmekte ve buna yönelik bu ihtiyaçlar paralelinde ilişkiler kurmaktadır. (Kıyak 2019:28). Kaynak fazlası olan ülkeler de bundan fayda sağlamak amacıyla söz konusu fazlalığın ticaretini yapmaktadır.

Bu nedenle ekonomik büyüme sürecinde dış ticaret önem arz etmektedir. Fakat hepsinden önce, ekonomik büyümeyi anlamlandırmak önem arz etmektedir. Büyüme basitçe toplam çıktıdaki artış olarak ölçülebilmektedir. Girdilerin çıktıya dönüşme aşamasında verimliliği arttırmak için teknoloji, yenilik gibi daha fazla girdi eklenmesi durumunda çıktının artabileceği ve dolayısıyla büyümenin gerçekleşeceği belirtilir (Acar ve Topdağ 2020: 95). Dış ticaret, küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik büyüme sürecinin önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Bu nedenle dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaya yönelik çalışmalar artmıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ticaret yapma olanaklarının artması, ekonomik anlamda büyümelerinde önemli rol oynamaktadır.

Ticaretin geçmişine bakıldığında, sürecin Çin'den başlayarak Afrika'ya kadar uzanan İpek Yolu ticareti ile başlamış ve merkantilist düşünce sistemi doğrultusunda ihracatın artırılması ve ithalatın kısıtlanması politikasının izlendiği görülür. Ancak İngiltere'de sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte üretim artırılmış ve üretilen mallara pazar bulunması ve üretimi artan malların satılması için ülkelerin kapılarını açmaları gerekmiştir. Bu süreç merkantilizm politikasının yerini liberal görüşlere bırakmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler doğrultusunda ticaretin ülkelere fayda sağlayacağını Adam Smith, Ulusların Zenginliği kitabında belirtmiş ve bilimsel bir yöntemle incelemiştir. Smith yapmış olduğu çalışma ile Merkantilizm yerine Klasik Liberalizm ya da Klasik İktisat Ekolü'nün doğmasını sağlamıştır. Adam Smith'ten sonra David Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisini, uluslararası ticaretin temelini oluşturmuştur.

Türkiye incelendiğinde 1950-1960 yılları arasında liberal ticaret politikasının benimsendiği görülmüştür. Sanayileşmenin hızlanması ve döviz tasarrufu sağlama gibi pozitif etkilerin ortaya çıkması amacı ile 1960-1980 yılları arasında ise ithal ikameci sanayileşme politikasının uygulandığı görülmüştür. Bu politikanın uygulamaya konulmasının ardından, 1970'lerde petrol krizinin ortaya çıkması, önemli döviz darboğazlarının yaşanmasına ve beraberinde söz konusu politikanın tartışılır olmasına sebep olmuştur. 1970'lerin sonunda ise Türkiye'de cari açıklarla birlikte enflasyonun şiddeti giderek artmış ve 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye'nin ekonomisini yapısal olarak değiştirmiştir. Bu değişiklikler doğrultusunda dış ticaret liberalleşmesi ile birlikte dışa dönük ve ihracata dayalı sanayileşme politikası izlenmiştir. Bu dönemde ithalat ve ihracatın genel yapısında değişimler olmuştur. 1980 yılından sonra uygulanan dış ticaret politikalarında ihracatta olumlu gelişmeler izlenmiştir.

Bu doğrultuda çalışmada amaçlanan, ekonomik büyüme ve ticaretin yeniden yapılandırılması için var olan olası olasılıkları ve uluslararası ticaretin ekonomik büyüme sürecinde nasıl bir etkileşim sergilediğini tespit etmektir. Bu kapsamda Türkiye'de 1960-2019 dönemleri arasında yıllık veri seti kullanılmıştır. Analizde Türkiye için Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, sabit fiyatlarla (2010=100), ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma veri setleri Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Çalışma girişin ardından dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarla devam etmektedir. Sonrasında veri seti ve uygulama bölümü yer almakta ve son aşamada ise dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi Granger nedensellik testiyle incelenmektedir. Çalışma elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü ile sonlanmaktadır.

2 Literatür

Ulusal ve uluslararası literatüre bakıldığında küreselleşmenin etkisiyle birlikte dış ticaret ve ekonomik büyümenin üzerine yapılan çalışmaların arttığı gözlenmektedir. Ampirik çalışmalar, ticaret-büyüme bağlantısında olası bir iki yönlü nedensellik tespit etmiştir. Daha fazla ticaret yapan ülkeler daha yüksek gelire sahip olabilirken, daha yüksek gelire sahip ülkeler ticarete elverişli altyapıyı karşılama konusunda daha iyi performans sergileyebilir (Kim ve Lin, 2009). Çalışmaların yöntemleri, ülkeleri, hangi yılları kapsadığı ve çalışmaların sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Bu çalışmalarda farklı ekonometrik yöntemlerin kullanılarak yapılması farklı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaların bulunduğu koşul ile değerlendirilmesinin ve sonuçlarının buna göre değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Tablo 1 ve 2'de görüldüğü üzere dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar sonucunda, yapılan çalışmanın ülkelere, yıllara ve kullanılan yöntemlere göre değişebilmektedir.

Yazar	Yıl Aralığı/Ülke	Yöntem	Sonuç
Acet, Erdoğan ve Köksal (2016)	Türkiye 1998-2013	ADF birim kök testi ve VAR	İhracat ve ithalattan büyüme doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ancak ihracatın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ithal girdilerle önem kazandığı, ithalatın büyüme üzerindeki etkisi olduğu tespit edilmiştir.
Şerefli (2016)	Türkiye 1975-2014	Granger nedensellik ve birim kök testi	Büyüme ve ihracat arasında ilişki bulunmaktadır. Türkiye'nin ihracatın ekonomik büyüme, istihdam ve refah düzeyine olumlu etki edebilmesi ihracata konu olan ürünlerin katma değerinin yüksek olmasına bağlıdır.
Gülmez (2019)	Türkiye 2003-2018	ADF (Augmented Dickey-Fuller), PP (PhillipsPerron) birim kök testleri, VAR ve Granger Nedensellik	Johansen Eşbütünleşme analizi uygulamış değişkenler arasında uzun dönem ilişkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.
Korkmaz ve Aydın (2015)	2002-2014	VAR, Granger nedensellik testi	İthalat ile büyüme arasında çift taraflı nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Ayrıca ekonomik büyümenin ihracata ya da ihracatın ekonomik büyüme bağlı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.
Akcan ve Metin (2018)	Türkiye 2000-2007 ve 2008-2017	Birim kök testi, VAR ve Granger nedensellik	Mortgage krizinden önce ihracat ve ithalat, ekonomik büyümenin nedeni; kriz sonrası dönemde ithalat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin kaybolduğu sonucuna ulaşmışlardır. Türkiye'de 2000-2007 yılları arasında ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ve içsel büyüme teorilerinin ithalat ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi söz konusu iken, 2008 ve 2017 yılları arasında dış ticaretin ağırlığını kaybettiği bir büyüme modeli sonucuna ulaşmışlardır.
Köse ve Yiğidim (1997)	Türkiye 1980-1996	Granger nedensellik testi	Değişkenler arasında ekonomik büyümeyi en fazla etkileyen değişkenin ithalat olduğunu tespit etmiştir.
Tuncer (2002)	Türkiye 1980-2000	Eş bütünleşme, VAR, Toda-Yamamoto nedensellik	Dış ticaret- büyüme arasında nedensellik ilişkisi olduğunu bulmuştur. Ayrıca büyük oranda nedenselliğin ithalat kaynaklı olduğu ve GSYİH'den ihracata doğru olduğu saptanmıştır.
Kurt ve Berber (2008)	Türkiye 1989-2003	VAR, varyans ayrıştırma, etki-tepki analizi	Ekonomik büyüme ve ithalat arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi, ihracattan ekonomik büyüme ve ithalattan ihracata doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Korkmaz (2014)	Türkiye 1998-2003	Birim kök testi, Zivot Andrews yapısal kırılma testi ve Granger nedensellik testi	Ekonomik büyümenin ihracata dayalı olduğunu gösterir tek taraflı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.
Erdoğan (2006)	Türkiye 1923-2004	Koentegrasyon testi	İhracat, ithalat ve GSMH verilerini kullanarak yapmış olduğu çalışmada ihracat ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisi olduğunu bulmuştur. Ayrıca ihracat ve büyüme arasında çift yönlü nedensellik olduğu saptanmıştır.
Gerni, Emsen ve Değer (2008)	Türkiye 1980-2006	Regresyon analizi ve Granger nedensellik	İhracatın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu, ancak çalışmaya ithalatın dâhil edilmesi ile ihracatın istatistiki bakımından anlamını kaybettiği gözlemlenmiştir.
Aktaş (2009)	Türkiye 1996-2006	Eş bütünleşme ve Hata düzeltme testleri	İhracat, ithalat ve büyüme arasında kısa dönemde çift taraflı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Uzun dönemde ihracattan ithalata, ithalattan ihracata, ekonomik büyümeden ihracata ve büyümeden ithalata doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Bilgin ve Şahbaz (2009)	Türkiye 1987-2007	Johansen eş bütünleşme testi ve Toda-Yamamoto nedensellik testi	Sanayi üretim endeksi verilerini kullanarak yapmış oldukları çalışmalar sonucunda ihracata dayalı gelişmeler büyümeyi arttırdığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle büyümenin artması için ihracatın desteklenmesi gerektiği bulgusuna ulaşılmıştır.
Taştan (2010)	Türkiye 1985-2009	Frekans alanı yöntemini	Büyümenin ithalata dayalı olduğu ve büyüme çekişli ihracat hipotezlerinin geçerli olduğu gözlemlenmiştir.
Uçan ve Koçak (2014)	Türkiye 1990-2011	Granger nedensellik analizi ve Eş bütünleşme testi	Dış ticaret ve büyüme arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Araştıran Ulusal Çalışmalar

Yazar	Yıl Aralığı/Ülke	Yöntem	Sonuç
Elbeydi vd., (2010)	Libya 1980-2007	Koentegrasyon testi ve Granger nedensellik analizi	Büyüme ve ihracat arasında uzun dönemde çift taraflı nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. İhracatın artmasıyla büyümenin hızlandığı görülmüştür.
Gül ve Kamacı (2012)	7 gelişmekte olan ülke (Türkiye dahil) ve 12 gelişmiş ülke 1980 – 2010; 1993 – 2010	Panel birim kök testi, Panel eş bütünleşme testi ve Granger nedensellik testi	Gelişmiş olan ülkelerde ithalattan büyümeye doğru tek taraflı nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.
Alavinasab (2013)	İran 1996-2011	Zaman serisi analizi	Büyümeyle ithalatın olumsuz, ihracatın olumlu etkilediği tespit edilmiştir.
Kumari ve Malhotra (2014)	Hindistan 1980-2012	Johansen eş bütünleşme ve Granger nedensellik analizi	Kişi başına düşen GSYH ile ihracat arasında uzun dönemli denge ilişkisi olmadığını göstermiştir.
Shihab vd., (2014)	Ürdün 2000-2012	Granger nedensellik analizi	Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkelerde ihracat ve ithalattan büyümeye doğru nedensellik ilişkisi görülmüştür.
Özel (2018)	E7 ülkeleri 1990-2016	Panel Birim Kök Testi, Petroni Testi, Hausman Testi ve Panel Dinamik En Küçük Kareler Modeli	Büyümenin ithalat destekli olduğunu tespit etmişlerdir.

Tablo 2. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Araştıran Uluslararası Çalışmalar

3 Veri Seti, Yöntem ve Uygulama

Ekonomik büyüme ve dış ticaret ilişkisinin nedensellik analizinin yapıldığı bu çalışmada 1960-2019 zaman dilimi arasında yıllık veri seti kullanılmıştır. Analizde Türkiye için Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, sabit fiyatlarla (2010=100), ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişkinin ele alınması amaçlanmıştır, veri setleri Dünya Bankası'ndan elde edilmiştir. Analizde ölçek farklılığını gidermek adına değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Bu doğrultuda Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla LGSYİH, İthalat LİTH ve ihracat değişkeni ise LİHR olarak analize dâhil edilmiştir.

Analizde ilk olarak değişkenlerin birim kök sınamaları yapılarak durağanlıkları incelenmiştir. Çünkü zaman serilerindeki ilk aşama değişkenlerin durağanlıklarının belirlenmesidir. Sahte regresyon ile karşılaşmamak adına zaman serilerinde durağanlık sınaması büyük önem taşımaktadır. Zaman serilerinde durağanlık sınamasında ortaya çıkan ilk test Fuller (1976) , Dickey-Fuller (1979) tarafından önerilerek, test yapısı ileriki aşamalarda geliştirilmiştir. Dickey-Fuller testi diğer birim kök testlerinin çoğuna bir temel teşkil etmektedir. Dickey-Fuller birim kök testi, birinci mertebeden otoregresif süreç (AR(1)) denkleminin tahminine dayanmaktadır ve burada hata terimlerinin otokorelasyonsuz olduğu varsayılmaktadır (Acar 2018:22).

Dickey ve Fuller (1981) tarafından hata terimleri arasındaki otokorelasyon durumunda test denkleminin sağ tarafına bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin eklenmesi önerilmiştir. Bu test Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) olarak bilinmektedir. Temel hipotez serinin birim köklü olduğunu ifade etmektedir. Buna ilaveten seride bir yapısal kırılma meydana gelmedi durumunda Dickey-Fuller tipi testlerin gücü azalmaktadır. Bu durumda seride yapısal kırılmayı dikkate alan Perron (1989) testi kullanılmaktadır (Leybourne vd. 1998: 192). Buna ilaveten Perron testinin sahip olduğu boyut çarpıklığını düzeltmek adına daha sonra modifiye edilmiş olarak da adlandırılan NG-Perron birim kök testi geliştirilmiştir. Değiştirilmiş bir bilgi kriterinin kullanılmasıyla, testler, büyük bir negatif hareketli ortalama bileşen varlığında bile nominal boyuta yakın tam boyuta sahiptir (Perron ve Qu 2007: 12).

Bu bilgiler doğrultusunda değişken tanımlamaları ve ilgili biri kök testi sonuçları aşağıdaki gibidir:

Değişken	Kısaltma	Kaynak
Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla	LGSYİH	World Bank
İthalat	LİTH	World Bank
İhracat	LİHR	World Bank

Tablo 3. Analize Ait Değişken Tanımlamaları

Değişkenler			ADF		PP	
LGSYİH	Sabitli-Trendli	Düzye	-2.829	0.1933	-2.828	0.1933
		İlk Fark	-7.483	0.0000	-7.483	0.0000
LİHR	Sabitli-Trendli	Düzye	-2.954	0.1538	-3.272	0.0809
		İlk Fark	-8.199	0.0000	-8.199	0.0000
LİTH	Sabitli-Trendli	Düzye	-3.358	0.0671	-3.358	0.0671
		İlk Fark	-4.655	0.0000	-7.957	0.0000

Tablo 4. Birim Kök Sınamasına Ait Augmented Dickey Fuller ve Phillips Perron Test Sonuçları

Değişkenler			MZa	MZt	MSB	MPT
LGSYİH	Sabitli-Trendli	Düzy	-10.5257 (-17.30)	-2.29407 (-2.91)	0.21795 (0.168)	8.65751 (5.48)
		İlk Fark	-.28.78 (-17.30)	-3.77 (-2.91)	0.131 (0.168)	3.32 (5.48)
LİHR	Sabitli-Trendli	Düzy	-11.74 (-17.30)	-2.35 (-2.91)	0.200 (0.168)	8.136 (5.48)
		İlk Fark	-22.07 (-17.30)	-3.32 (-2.91)	0.150 (0.168)	4.15 (5.48)
LİTH	Sabitli-Trendli	Düzy	-9.55 (-17.30)	-2.155 (-2.91)	0.225 (0.168)	9.66 (5.48)
		İlk Fark	-11.06 (-17.30)	-2.33 (-2.91)	0.210 (0.168)	8.37 (5.48)

Tablo 5. Birim Kök Sınamasına Ait NG-Perron Testi Test Sonuçları

Yukarıda verilen birim kök testi sonuçlarına göre serilerin düzeyde birim köklü olduğu ve ilk farkta durağan hale geldiği tespit edilmiştir. Testlerde temel hipotez serinin birim köklü olduğu yönündedir. Kafar NG-Perron testinde MSB ve MPS istatistikleri Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin (KPSS) testi mantığı taşıdığından temel hipotez serilerin trend durağan olduğu yönündedir ve bu bilgiler dikkate alınarak sınama gerçekleştirilmiştir.

Nedensellik testi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesine yönelik tahmin edilen VAR modeli ise Tablo 6'daki gibidir. Bilgi kriterlerinden elde edilen sonuçlara göre uygun gecikme uzunluğu 2 olarak belirlenmiştir.

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-50.26514	NA	0.001345	1.902326	2.010827	1.944392
1	168.5875	406.4407	7.48e-07	-5.592412	-5.158408*	-5.424150
2	178.5976	17.51766	7.24e-07*	-5.628487*	-4.868980	-5.334028
3	183.5761	8.178835	8.43e-07	-5.484859	-4.399849	-5.064203
4	195.0490	17.61921*	7.82e-07	-5.573180	-4.162667	-5.026327

Tablo 6. VAR(2) Modeli Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

Gecikme	LM-Stat	Olasılık
1	8.460241	0.4885
2	11.34226	0.2530
3	14.96031	0.0920
4	10.21503	0.3334
5	7.810112	0.5534
6	1.880688	0.9932
7	16.60761	0.0552
8	9.506314	0.3919
9	5.065275	0.8286
10	9.307989	0.4093
11	6.514981	0.6875
12	8.488286	0.4858

Tablo 7. VAR(2) Modeline Ait Otokorelasyon Sınaması

Sınama	Anlamlılık	Sonuç
LGSYİH LİHR	12.60 (0.0134)***	GSYİH, İhracatın nedenidir.
LİHR LGSYİH	5.088 (0.2784)	İhracat GSYİH nedeni değildir.
LGSYİH LİTH	13.29 (0.0099)***	GSYİH, İthalatın nedenidir.
LİTH LGSYİH	5.843 (0.211)	İthalat, GSYİH nedeni değildir.
LİTH LİHR	7.857 (0.096)	İthalat, İhracatın nedeni değildir.
LİHR LİTH	4.558 (0.335)	İhracat, ithalatın nedeni değildir.

Not: *, **, *** sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyini ifade etmektedir.

Tablo 8. Granger Nedensellik Test Sonuçları

Modele uygulanan LM testi sonuçlarına göre incelenen 12 gecikme uzunluğunda ve %5 anlamlılık düzeyinde otokorelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin analizi ile elde edilen sonuçlar Tablo 8'deki gibidir.

Nedensellik sonuçlarına göre GSYİH, ihracatın ve ithalatın nedeni bulunmuştur. İhracat ve ithalat GSYİH nedeni değilken benzer şekilde ithalat ve ihracat arasında da ele alınan dönem bazında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi saptanmamıştır.

4 Sonuç

Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi akademik araştırmaların en temel konularından biridir. Ekonomik kalkınma sürecinde dış ticaretin önemli rolü araştırmacıları söz konusu alana yöneltmektedir. Ele alınan ilişki ülkeye ve incelenen döneme göre farklılaşmaktadır. Aynı zamanda ilişki boyutu, beşeri sermaye, yerel yatırım, altyapı, makroekonomik istikrar ve ticaret politikalarına bağlı olarak ülkeler arasında farklılık gösterebilir. Bu doğrultuda çalışmada Türkiye' de 1960-2019 dönemleri arasında yıllık veri seti kullanılarak dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisinin tespiti amaçlanmıştır. Analizde Türkiye için Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla, sabit fiyatlarla (2010=100), ithalat ve ihracat değişkenleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlara göre GSYİH, ithalat ve ihracatın nedenidir. Kısa dönemde GSYİH'da meydana gelen değişmelerin dış ticari faaliyetlere olan etkisi söz konusudur. Bir ülkenin gelirinin artması karşısında ithalatının artması normaldir. Çünkü ithalat harcamalarının bir kısmı otonom olabileceği gibi bir kısmı da gelire bağlı olarak uyarılmış bir biçimde değişebilmektedir. Buna karşılık bir ülkenin yurt içi hasılasının artması yurt içi üretim faktörlerinin daha üretken kullanması olarak ele alındığında, GSYİH artışı karşısında üretimin artması kaçınılmazdır. Bu sebeple kısa dönemde GSYİH da meydana gelen artışın ihracata olan etkisi söz konusu olabilmektedir. Çalışmanın bulguları GSYİH karşısında ithalat ve ihracatta meydana gelebilecek bu değişimi doğrulamaktadır. Öte yandan ihracat ve ithalat GSYİH nedeni değilken, ithalat ve ihracat arasında da ele alınan dönem bazında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi saptanmamıştır. Ele alınan zaman diliminin önemli ekonomik kriz dönemlerini kapsamaması nedensellik ilişkisini önemli ölçüde etkileyeceğinden, ileriki çalışmalar için konunun ileri teknikler olan, incelenen dönem içerisinde yapısal kırılmalı değişimleri de dikkate alan Fourier analizleri çerçevesinde değerlendirilip sonuçların karşılaştırılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Akcan, A.T., & Metin, İ. (2018). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. *Turkish Studies*, 13(1), 1-14. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.13138>
- Acar, T. (2018). Regresyon Modellerinde Kademeli Kırılma ve Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acar, T., & Topdağ, D. (2020). Seçilmiş OPEC ve MENA Ülkelerinde Doğal Kaynak Bağımlılığı ve Kurumsal Gelişiminin Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Panel Kantil Regresyon Yaklaşımı. Yıldırım, Z. (Ed.) *Ekonometrik Modeller I içinde* (95-115). İstanbul: Gazi Yayınevi
- Acet, H., Erdoğan, S., & Köksal, M. (2016). İthalat, İhracat ve Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Uygulaması. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(31), 145-161.
- Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 35-474.
- Alavinasab, S.M. (2013). Foreign Trade and Economic Growth in Iran: An Empirical Study. *International Journal of Acedemic Research in Business and Social Sciences*, 3(11), 508-519.
- Bilgin, C., & Şahbaz, A. (2009). Türkiye'de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 177-198.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American statistical association*, 74(366a), 427-431.
- Erdoğan, M. (2006). Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi Kontegrasyon ve Nedensellik Testi uygulaması. *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 10(9), 30-39.
- Elbeydi, K. R., Hamuda, A. M., & Gazda, V. (2010). The relationship between export and economic growth in Libya Arab Jamahiriya. *Theoretical and Applied economics*, 1(1), 69-76.
- Fuller W.A. (1976). Introduction to Statistical Time Series, John Wiley, New York.
- Gerni, C., Emsen, O.S., & Değer, M.K. (2008). İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi. 2. Ulusal İktisat Kongresi, İzmir.
- Gül, E., & Kamacı, A. (2012). Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Veri Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 81-91.

- Gülmez, Z. (2019). Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıyak, Ö. (2019). Döviz kuru ve dış ticaret ilişkisinin belirlenmesi: Türkiye üzerine bir analiz. Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kim, D.H., & Lin, S.C. (2009). Trade and Growth at Different Stages of Economic Development. *Journal of Development Studies*, 45(8), 1211-1224.
- Korkmaz, S. (2014). Türkiye Ekonomisinde İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Business and Economics Research Journal*, 5(4), 119-128.
- Korkmaz, S., & Aydın, A. (2015). Türkiye’de Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3), 47-76.
- Kumari, D., & Malhotra, N. (2014). Export-Led Growth in India: Cointegration and Causality Analysis. *Journal of Economics and Development Studies*, 2(2), 297-310.
- Kurt, S., & Berber, M. (2008). Türkiye’de dışa açıklık ve ekonomik büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-80.
- Leybourne, S. J., Mills, T. C., & Newbold, P. (1998). Spurious rejections by Dickey–Fuller tests in the presence of a break under the null. *Journal of Econometrics*, 87(1), 191-203.
- Özcan, B., & Özçelebi, O. (2013). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi Türkiye İçin Geçerli Mi? *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20(1), 1-14.
- Özel, H. (2018). E-7 Ülkelerinde Dış Ticaretin Ekonomik Büyümeye Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 358-369.
- Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 57, 1361-1401.
- Perron, P., & Qu, Z. (2007). A simple modification to improve the finite sample properties of Ng and Perron's unit root tests. *Economics letters*, 94(1), 12-19.
- Şahin, D., & Durmuş, S. (2018). Türkiye’de Dış Ticaret Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(60), 1114-1122.
- Shıbab, R., Soufan, T., & Abdul-Khaliq, S. (2014). The Causal Relationship Between Exports and Economic Growth in Jordan. *International Journal of Business and Social Science*, 5(3), 302-308.
- Şerefli, M. (2016). Dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 133-143.
- Taştan, H. (2010). Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik ilişkilerinin Spektral Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 87-98.
- Tuncer, İ. (2002). Türkiye’de İhracat İthalat ve Büyüme: Toda-Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980- 2000). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(9), 145- 160.
- Tunçsiper, B., & Rençber, E.Z. (2017). Dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: Türkiye örneği. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(2), 619-630.
- Uçan, O., & Koçak, E. (2014). Türkiye’de Dış Ticaret ve Büyüme Arasındaki İlişki. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 51-60.
- Yiğidim, A., & Köse N. (1997). İhracat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki, İthalatın Rolü Türkiye Örneği (1980-1996). *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 8(26), 71-85.